

Jonas KLIMAVIČIUS

Lietuvių kalbos institutas

DAILYLENTĖ IR DAILYJUOSTĖ

1947 m. LKŽ II, *dailylentės* dar nėra (nėra ir LKŽ II kartotekoje). Į 1948 m. RŽ *dailylentė* jau įdėta. Taigi neaišku, kodėl *dailylentė* nepateko į 1954 m. DŽ₁, ir 1972 m. DŽ₂, į 1959 m. PolŽ₁ ir į 1984 m. PolŽ₂, net į 1971 m. MedŽ₁.

Tai dabar ir įvairuoja šitų madingųjų daiktų skelbimuose: *parduodu daililentes*, net *daililentę* (beje, ir *technologinę skiedrą*); pasitaiko net *dailidlentės* – atseit *dailidžių lentos* (beje, *stalių juostas* tuoj rasime); *kokybiška dailylente* kalam balkonus, butus; *parduodame uosinę, pušinę dailylentę ir grindų lentas* [grindų – lentas, o *dailylentę* – vieną?!].

Dailylentės sąvoka (jos apimtis) yra bent kiek kitusi. 1959 m. išleistoje A. Gurvičiaus knygoje „Stalių darbai“ rašoma: *Profilinė ilginė medžiaga, taip pat vadinama „stalių juostomis“, skerspjuvyje turi ne stačiakampį, o sudėtingesnį, figūrinį kontūrą, pavyzdžiui, dailylentė, grindjuostė, lovelinė juostelė, atbraila turėklams, langu, durų rėmjuostės* (88 pav.) 73. Ten yra ir *sienlentė: Apdarinė sienlentė* (rustik) (87 pav.) – plonos apipjautos lentos – vienoje savo plokštumoje turi išilginio velenėlio (=volelio) formos figūrinį profilį su nedideliais įdubimais; naudojamos pastatų sienoms apmušti 73. [LKŽ XII nėra šitos *sienlentės*; yra kita *sienlentė* – „žemėlapis“ L 443 (*mapboard*). Niekur dabar nerandamas rus. *печмук* PrekŽ – rustelis, bet tai neįtikima, nes *rustas* – tai *rustikos a k m u o*]. Dar panaši ir *vagonlentė: Vagonlentė* (*vagonka*) (86 pav.) – plonos įlaiduotos lentos, turinčios vienoje plokštumoje figūrinius profilius išilginių velenėlių (=volelių) pavidalu su nedideliais įdubimais 72. Vėlesniuose šios srities leidiniuose *dailylenčių*, profilių šiek tiek gretinamų su *vagonlentėmis*, paskirtis nurodoma panaši kaip anų *sienlenčių: Dailylentėmis apkalamos sienos. Dailylentės įlaida panaši į užkaitą su įžambiai nupjautu kraštu. Ji įstatoma (=įleidžiama) į gretimą dailylentės išdrožą. --- Jų gerosios pusės profilis yra sudėtingesnis, negu vagonlenčių* V.

Kuksovas, J. Kuksovas, Medžiagų mokslas staliams ir dailidėms, 1971, p. 80. Nors kartais dar vėlesniuose leidiniuose jų paskirtis nesuprantamai susiaurinama: *Dailylentės – obliuotos lentos, gerojoje pusėje turinčios profilį, skirtos langų ir durų angoms iš vidaus ir išorės apkal- ti* Pramoninių prekių mokslas, kn. 1, K., 1975, p. 368.

Dailylentė yra 1993 m. DŽ₃ – „apdailos lentelė“, 1993 m. StatŽ – angl. *sarking* [kuop. „apmušimo lentele“], 1998 m. MedŽ₂ – „įvairaus profilio obliuota lentjuostė, naudojama namų sienų apdailai“ – rus. *обшивная доска*, vok. *Bekleidungsbretter* npl, angl. *lining* [kuop. „apmušimas, apkalas, apdaila; tam tinkama medžiaga“], *match boarding* [taip pat – „ilaidinės lentos – spraustlentės“].

Taigi pradžioje *dailylentę* norėta atskirti nuo *sienlentės* ir priskirti prie *juostų* – plg. *stalių juostos*. Net MedŽ₂ *dailylentė* – tai tam tikra „lentjuostė“. Bet kas yra ta *lentjuostė*, kas yra *medjuostė*? *Medjuostė* jau yra 1935 m. išleistoje Prano Dankšo knygoje „Stalių amato vadovėlis“ (II dalis, terminus sulietuvino kalbininkas Stasys Dabušis) įdė- tame žodynėlyje „Techniški stalių terminai“ (275–281): *lystai* – vok. *Leisten* – *medjuostės* (276), *medjuostės* – vok. *Leisten* – žarg. *lystai* (279). Šios knygos I dalis išėjo tik 1948 m. O germanizmas *lystė*, *lystelė* kurį laiką buvo grįžęs į terminiją, pvz.: *планка* – *lystė*, *lota* TechŽ, *планка* – *lystė*, *lota*; *пlockstėlė* PolŽ₁, *запмель* – 2. *lystelė* (stat.) PolŽ₁. PolŽ₂ *запмель* jau – 3. stat. *medjuostė* (1. medn. *lovelinis oblius*). Tačiau ką reiškia *medjuostė*? DŽ₃ aiškinimas bendras ir netikslus – „medžio juosta, kuria užkalamas koks tarpas“, LKŽ VII visiškai netikslus – „medžio juosta, kuria užkalamas tarpas tarp grindų ir sienos“, o MedŽ₁ ir MedŽ₂ *medjuostės* nėra (nors termino *grind- juostė* aiškinime pavartota *medinė juosta*). Yra *lentjuostė* – „siaura, iš lentos išpjauta juosta“ – rus. *пейка*, vok. *Latte*, angl. *lath*, *slating*, *battens* MedŽ₂. Ar tas pat kas *medjuostė*? Kartais – lyg ne tas pat: *раскладка* – 2. stat. *apvadinė lentjuostė* (ir *пейка* – 1. medn. *juostelė*) PolŽ₂, *раскладка* – stat. *tarplentė*, *apvadinė lentjuostė*, *пейка* – 1. *lent- juostė* PrekŽ. Kartais – tas pat: *запмель* – 1. *lovelinė lentjuostė* PrekŽ. DŽ₃ *lentjuostė* – „siaura lentinė juosta“, o LKŽ VII – nėra.

Įdomiausia, kad jau 1948 m. RŽ yra, be *dailylentės*, ir *daily- juostė*. 1975 m. „Pramoninių prekių mokslo“ vadovėlyje irgi ski-

riami jau du daiktai, tik antrojo pavadinimas – *dailylystė*: *Obliuotų ilginių gaminių asortimentui priklauso: dailylentės, grindjuostės, dailylystės, turėklai ir kt.* (53 pav.). *Grindjuostės ir dailylystės – profilinės detalės, skirtos kampui tarp grindų ir sienų apkalti; <...> 368.* Taigi dar išlindo *-lystė*, nors jau 1948 m. RŽ buvo *-juostė*. LKŽ VII (1970) *medjuostė* aiškinama kaip „grindjuostė“, o čia su *grindjuoste* tapatinama *dailyjuostė*. 1983 m. RKLŽ II *dailyjuostė* tapatinama su *bagetu*: *калевка – 2. dailyjuostė, bagetas, окладная калевка – dailyjuostė, bagetas.*

Bagetas yra jau PolŽ₁, taip pat PolŽ₂. Bet kas tai yra? Įvairiuose aiškinimuose sąvokos apimtis nurodoma nevienodai. Kuopinės reikšmės *bagetas* (pranc. *baguette* – virbalas, lazdelė) – „dažytos, poliruotos medinės lentelės, vartojamos rėmams (aplankams, apvadoms), apmušalams, uždangoms“ LE II; *bagietai* – „poliruotos, dažnai paaukuotos medinės balanėlės, vartojamos paveikslų rėmams, sienų apmušalų, užuolaidų karnyzams ir kt.“ TŽŽ 1936; *bagetas* – „figūriniai tašeliai, naudojami paveikslų rėmams gaminti“ – rus. *базем*, vok. *Garnierungsleiste* MedŽ₁, – rus. *базем*, vok. *Leiste*, angl. *fillet*, *moulding* MedŽ₂ [*молдинг* – apdarinė juosta PrekŽ]; *bagetas* – 1. „medinė juostelė paveikslų rėmams, lubų ir sienų puošybai“ TŽŽ 1985; *базем* – *bagetas, rėmų lentelė* PrekŽ. DŽ₃ *bagetas* – „juostelė rėmams, rėmjuostė“.

Taigi ir *dailylentė*, ir *bagetas* gali būti įvairaus profilio ir paskirties, todėl bene geriau, tiksliau būtų skirti: *dailyjuostė* – bet kuri daili, puošni, o *bagetas* – tai *rėmjuostė*: *paveikslų rėmjuostė* (ir *bagetas*), *langų rėmjuostė*, *durų rėmjuostė*.

Rėmjuostė jau yra 1935 m. P. Dankšo vadovėlyje: *ramštukas* (vok. *Rahmstück*) – *rėmjuostė* (277). Vartojama plačiai: *rėmjuostė* – „langų ar durų rėmo dalis, <...>“ – rus. *обвязка*, vok. *Fries*, *Rahmenholz* MedŽ₁ [MedŽ₂ – nėra]; *обвязка* – 1. medn. *rėmjuostė*, 2. stat. *rėmas* PolŽ₂ [PolŽ₁ – 1. *rišinys* (medž.), 2. *rėmas* (*langų, durų*)], PrekŽ.

Grindjuostė 1935 m. P. Dankšo vadovėlyje pakeitė *fuslystą*: *fuslystai* – vok. *Fussleisten* – *pagrindžiai*, arba *grindjuostės* (276). Dabar visur teigiama, kad *grindjuostė* yra vietoj *plintuso*, paplitusio iš rus. *плитус* (šiaip graikiškos kilmės), tačiau TŽŽ 1936 *plinta*, *plintusas*

(gr.) – 2. „medžio lentelės apkalti grindų ir kt. daiktų kraštams“ (1. kolonos pamatas). 1949 m. TechŽ *плинтыс* – medjuostė, apkalas (stat.). Terminas yra tik grindjuostė – „medinė juosta, kuria pridenžiama grindų ir sienos sandūra“ – rus. *плинтыс*, vok. *Fußbodenleiste*, *Dielenleiste* MedŽ₁, angl. *skirting board*, *skirting plate*, *plinth* MedŽ₂.

Pagal grindjuostę atsirado lubjuostė LA 1997 24 14 (skelbimuose būdavo dek. palubio juosta).

Seniai yra stiklajuostė – „lango ar durų stiklą prispaudžianti medinė lystelė (=juostelė – J. K.)“ – rus. *ушанук*, vok. *Glasleiste* MedŽ₁, nors MedŽ₂ tai – stiklo tvirtinimo juostelė – angl. *glazing bead*. Stiklajuostė yra motyvuotas ir tikslus terminas kaip vok. *Glasleiste*, angl. *glazing bead*, o rus. *ушанук* – nelabai apibrėžtas: *ушанук* – 2. stat. medinė juostelė (1. medn. apvalinis oblius) PolŽ₂ (nors ir angl. *glazing bead* – ir medinė juostelė StatŽ), 1. stat. gaubtjuostė (2. apvalinis oblius) PrekŽ (Rodyklėje – gaubtajuostė). Tai, matyt, nesenas naujadaras. Gal gaubt(a)juostė būtų tik vienas iš stiklajuosčių profilių?

Tačiau gaubt(a)juostė gal neblogai tiktų ir lovelinei juostelei (A. Gurvičius, Stalių darbai, p. 73) ar ypač išoriniam kampui EL 1996 23 1 pakeisti (nors čia tiktų ir kampajuostė).

Grynas vertinys antplyšis (rus. *нащельник*) EL 1996 23 1 terminijoje irgi įvardijamas to paties modelio žodžiu plyšiajuostė PrekŽ.

Kito modelio lieka apvadas – „figūrinė arba lygi detalė, naudojama staktoms, durų rėmams ir kt. detalėms apkalti“ – rus. *наличник*, vok. *Beischub*, *Beistoß* MedŽ₁; 1. „figūrinė ar lygi lentelė, uždenčianti plyšius tarp durų (langų) staktų ir sienų“ – rus. *наличник*, vok. *Beischub*, *Beistoß*, angl. *trim*, 2. „tašelis arba juostelė, tvirtinami prie detalės krašto“ – rus. *обкладка*, vok. *Verkleidung*, angl. *lipping* MedŽ₂. Tai yra neblogai motyvuotas terminas (:apvesti), bet ne tik dvireikšmis medientyroje, o ir daugiareikšmis technikoje ir statyboje. Gal todėl atsiranda apylangė: *оконные коробки* – apylangės (langų staktos) (stat.) TechŽ, *наличник* – 1. apylangė (2. apkalas, 3. apyraktė) PrekŽ. Apylangė, LKŽ I₂ nelabai diferencijuota reikšme pateikiama iš Daugėlišio (*Reikia mazgot apylanges*), terminijoje jau seniai bandyta vartoti ir vienaip, ir kitaip, tačiau neradusi vietos. Bet jau reikėtų galutinai pasirinkti, nes yra buvusi nelietuviška lamperija (apie jos

netikumą žr. J. Klimavičius, *Lamperija, lota, mūrlotas*, – LA 1994 109 16), P. Dankšo vadovėlio vertinys *aprauga* (vok. *Verkleidung*) (276, 278) – laikas galų gale apsisistoti. *Apvadas* statyboje yra ir *обход* 2. PolŽ₂, ir *обвод, обводка* PolŽ₁, ir *обрамление* 3. PolŽ₂, o tekstilėje – *кайма*, odininkystėje – *обводка* 2., ir šiaip – *окантовка* 2. PolŽ₂. Bet įsivedus *apylangę*, reikėtų ir *apydurio*. *Apylangė* derėtų prie *palangė*, *viršulangė*, *užlangė*, *tarp(u)langė*, o *apyduris* – prie *viršduris*, *tarpduris*, *užduris*, *prieduris*. Daugiau sistemiškumo – aiškesni terminai.

Taigi yra grupė lentų pavadinimų su antruoju sandu iš žodžio *lenta* – *storlentė* [*storlentės* – „lentos, kurių storis (48–100) mm, o plotis – (150–200) mm“ – rus. *бамменсы, дилены*, vok. *Battens* (pl), *Dielen* (pl), angl. *battens, deals* MedŽ₂], *plonlentė* [*plonlentės* – „lentos, kurių storis (12–44) mm, o plotis ne mažesnis kaip 100 mm“ – rus. *бордсы*, vok. *Boards* pl, angl. *boards* MedŽ₂], *grindlentė* (dar neapsispręsta laikyti terminu), *parketlentė* (dar tikslintina sąvoka), *sienlentė* (tarsi pasenęs), *stoglentė* („malksna, skiedra, gontas“ LKŽ XIII), *vagonlentė*, *šonlentė* (lovos, sofos) MedŽ₁, *spraustlentė* „spraustinė lenta“ DŽ₃, rus. *шпунтина* PolŽ₂ (PolŽ₁ – *spraustalentė*), *virš(u)lentė* (vok. *Kopfstück* – *kopštikis* P. Dankšo vadovėlis, p. 276, 281) [*tarplentė*, *tarplentis*, *tarpulentis* yra „tarpas tarp lentų“ LKŽ XV, nors kitaip PrekŽ: *раскладка* – stat. *tarplentė*, *apvadinė lentjuostė*]. Ir yra grupė terminų su antruoju sandu iš žodžio *juosta* – *medjuostė*, *lentjuostė*, *rėmjuostė*, *grindjuostė*, *lubjuostė*, *stiklajuostė*, *gaubt(a)juostė*, *plyšiajuostė* (semantiškai kitokie – *kaklajuostė*, *strėnjuostė*; *garsajuostė*, *vaizdajuostė*).

Dailylentė ir *dailyjuostė* yra tiesiog modeliniai terminai. Tik šių dūrinių jungiamasis balsis yra nedėsningas (būtų *dailia-*). Bet normos pastovumas svarbiau už aklą sistemiškumą, juoba kad panašių išimčių – ir kaip tik su pirmuoju būdvardiniu sandu – yra nemažai, daugiausia – kaip tik su -y-: *dailyraštis* – Jono Jablonskio forma, nors būta ir *dailiaraščio* (Jurgis Šlapelis) bei *dailrašystės* (F. Kuršaičio žodynas), taip pat *dailymolis* RŽ, *dailysuolis* LzP (ir *sunkymetis*, *brangymetis*, *pigymetis*, *karštymetis*; mažiau su -i-: *šaltibarščiai*, *žalibarščiai*, *žalitvorė*). Tarmėse yra ir *dailimalkės* Alksnėnai (*dailiamalkės* Kazlų

Rūdà), bet tai nėra nei bendrinės kalbos žodžiai, nei terminai, todėl jokio prieštaravimo *dailylentei* ir *dailyjuostei* nesurado.

Paskutinis dalykas – kvailiausias, bet nenutylėtinas. Jau 1954 m. LE II *bagetas* aiškinamas kaip tam tikros *medinės* lentelės. Pasitaiko sviestas sviestuotas, kartais – ir riebaluotas... Kebliau darosi, kai atsirado ir *plastikinės dailylentės* LA 1995 247 21. Kai atsirado *salių futbolas*, tai įprastinis ir liko *futbolas*. Kai atsirado *paplūdimio tinklinis*, tai įprastinis ir liko *tinklinis*. Seniau, kai atsirado *stalo tenisas* (beje, vietoj *ping-pongo*), buvo kurį laiką vietoj *teniso* – *lauko tenisas*, bet dabar vėl – tik *tenisas* (ne visada ir lauke!). O medienotyros reklamos šurmulyje randasi... *medinės dailylentės* LA 1998 37 20, *medžio dailylentės* LA 1998 162 12. Nereikia ir negalima! *Medinių lentų* negi sulauksim?

Išvados

1948 m. fiksuotas žodis *dailylente* gana ilgai nepateko į norminauosius ir terminų žodynus. Su *dailylente* galėjusi konkuruoti (*apdarinė*) *sienlente* apskritai neišgalėjo jokia reikšme. Pradžioje *dailylente* skirta prie *lentjuosčių* ar *medjuosčių* kategorijos, bet daug vėliau išgalėjus *dailyjuostei* (nors fiksuota taip pat 1948 m.), *dailylente* patenka į *lentų* ar *lentelių* kategoriją. Pusšimčio metų vyksmas besibaiigia. Tai dalis platesnio terminologinio vyksmo, kurio rezultatai yra minėtoji *sienlente*, *grindlente*, *parketlente*, *vagonlente*, *stoglente*, *spraustlente*, *šonlente*, *višš(u)lente*, *tarplente* ir neseniai terminologizuotos *storlente* bei *plonlente*, taip pat *medjuostė*, *lentjuostė*, *rėmjuostė*, *grindjuostė*, *lubjuostė*, *stiklajuostė*, *gaubt(a)juostė*, *plyšiajuostė*. Daugiau sistemiškumo – aiškesni terminai. Bet normos pastovumas svarbiau už aklą sistemiškumą – tai pasakytina apie *dailylentės* ir *dailyjuostės* jungiamąjį balsį: nedėsningas, bet gana būdingas ir tvirtai išgalėjęs.

Gauta 1999 08 31

Sutrumpinimai

- DŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: DŽ₁ – I leid., V., 1954. DŽ₂ – II leid., V., 1972. DŽ₃ – III leid., V., 1993.
- EL – „Ei, labas“.
- LA – „Lietuvos aidas“.
- LE – Lietuvių enciklopedija. Bostonas, 1954, T. 2.
- LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. V., 1968, T. 1, II leid. 1947, T. 2, I leid. 1966, T. 7. 1984, T. 13. 1986, T. 14. 1991, T. 15.
- Straipsnyje vartojami ir šio žodyno sutrumpinimai.
- MedŽ₁ – Aiškinamasis medienos apdirbimo terminų žodynas. V., 1971.
- MedŽ₂ – Aiškinamasis medienos terminų žodynas / Ats. red. B. Papreckis. K., 1998.
- PolŽ₁ – Rusų-lietuvių kalbų politechninis žodynas / Ats. red. A. Novodvorskis. V., 1959.
- PolŽ₂ – Rusų-lietuvių kalbų politechnikos žodynas / Sudarė G. Daugėla. V., 1984.
- PrekŽ – Pričinauskas J. Rusų-lietuvių kalbų prekių žodynas. V., 1996.
- RŽ – Lietuvių kalbos rašybos žodynas. K., 1948.
- StatŽ – Anglų-lietuvių kalbų statybos terminų žodynas / Sudarė A. Kudzys, A. Rosinas, B. Kudzienė. V., 1993.
- TechŽ – Novodvorskis A. Techninis žodynas. K., 1949.
- TTŽ – Tarptautinių žodžių žodynas: K., 1936. V., 1985.
- Skaitmenys visur žymi metus, numerius (romėniškieji – tomus), puslapius.

DAILYLENTĖ (SARKING) IR DAILYJUOSTĖ (FILLET)

Summary

The word *dailylentė* which was fixed in 1948 did not get into standard language dictionaries and dictionaries of terms for a long time. (*Apdarinė*) *sienlentė* (lining) could compete with *dailylentė*, but it did not take root with any meaning. At the beginning *dailylentė* was categorised as *lentjuostės* (lath, slat) or *medjuostės* (fillet). Much later, when *dailyjuostė* (which was also fixed in 1948) took root *dailylentė* became categorised as *lentos* (boards) or *lenteles* (slats). A fifty year long process was coming to an end. This was a part of the wider terminological development, the results of which are the above mentioned term *sienlentė* (lining), and also *grindlentė* (floor board), *parketlentė* (parquet block, wood block), *vagonlentė* (truck/wagon board), *stoglentė* (spingle), *spraustlentė* (match board), newly terminologised *storlentė* (batten, deal), *plonlentė* (board) and *medjuostė*, *lentjuostė* (plank, lath), *rėmjuostė* (fillet, moulding), *grindjuostė* (skirting, skirting board, skirting plate, plinth), *lubjuostė* (ceiling plank), etc.

Greater systematisation (components *-lentė* and *-juostė*) gives more clear terms.